

ТМ	Г. XXVIII	Бр. 3	Стр. 301 - 303	Ниш	јул - септембар	2004.
----	-----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
Примљено: 24.05.2004.

Јелена Живковић

МАЧКЕ ПЕРУ ВЕШ*

Јесте ли се запитали некада о постојању бајки различитих од оних, нама уобичајених, на које је свако ухо навикло? Или су вас заинтригирале бајке неких других народа, као што су нпр. јапанске или холандске или... ромске? Можда је право време да прочитате збирку бајки Рома југоисточне Србије, јер ће вас свака прочитана бајка вући новином ка наредној, и бићете толико изненађени да ћете дуго размишљати о њима. А чиме ћете то бити изненађени? Одговор ћете морати сами да пронађете, прочитавши књижицу *Мачке перу веш*. Проф. др Драгољуб Б. Ђорђевић, социолог и ромолог, организовао је и приредио сакупљање ромских бајки, омогућивши нашој стручној и широј јавности једну нову књигу са плодном темом, још увек ненасејану семеном дискусија. Због тога – књижица је намењена свакоме.

Збирка *Мачке перу веш* је састављена од записа усменог казивања Рома из Лесковца, Ниша, Сврљига, Пирота, Прешева и Прокуља. Наиме, Роми су тек пред усвајањем стандардизованог књижевног језика, те због тога и поред богате историје, спадају у усмене народе са усменом књижевношћу. Обзиром да је *ромскост* суштински отелотворена у духовним умотворинама које су памћене и преношене из генерације у генерацију, нужност бележења ових усмених креација је *sine qua non* за принос и богаћење културе Рома на подручју југоисточне Србије, с друге стране, нарастању сазнања о овом народу осветљавањем сакривеног блага у мрачним водама усмене неприступачности за друге народе.

Предговор о бајкама као ромском доприносу култури, написао је Драгољуб Б. Ђорђевић, а преведен је на ромски (Баја Саитовић Лукин) и енглески језик (Тамара Симоновић).

Ова, по броју страница, скромна књижица се састоји од једанаест бајки:

1. *Мачке перу веш* (записивач: Ибрахим Османи)
2. *Златна пауница* (записивач: Мирослав Шабановић)
3. *Роџер царевић* (записивач: Мирослав Петковић)
4. *Добро дело* (записивач: Мирослав Петковић)
5. *Циганин* (записивач: Мирослав Петковић)

---

* Драгољуб Б. Ђорђевић (сакупљање организовао, приредио и предговор написао), *Мачке перу веш (Бајке Рома југоисточне Србије)*, Италијански конзорцијум за солидарност/Свен, Ниш, 2004.

6. *Со и пасуљ* (записивач: Тане Куртић)
7. *Сиромашни људи* (записивач: Светлана Асковић)
8. *Капа са роговима* (записивач: Ибрахим Османи)
9. *Рамиз не зна шта је страх* (записивач: Раде Вучковић)
10. *Змај који је волео прекрасне девојке* (записивач: Баја Саитовић Лукин)
11. *Зачарана тиква* (записивач: Тане Куртић)

Бајке су процењене од стране стручне комисије, а прве три (*Мачке перу веш*, *Златна пауница*, *Роџер царевих*) проглашењем за најбоље, преведене су на ромски и енглески језик, што заинтересованима као и лаицима омогућава, донекле, упознавање ромског писма.

С обзиром да је памћење крхка димензија човекове когниције, Рајко Ђурић на самом почетку књижице каже: "Остало им је да се уздају у памћење. Али, ова драгоценост особина људског духа, често, ни под најповољнијим условима није поуздан чувар. Тако се семе које су Роми понели из Индије, по свему судећи, богато разноврсно, стално расипало и без трага губило." Лако је у бајкама Рома препознати елементе неких звучних бајки, попут *Пепељуге*, *Ивице* и *Марице*, *Снежане* и *седам патуљака*, *У цара Тројана козије уши*, и сл. Иако се могу упутити бројни приговори на аутентичност бајки (с обзиром да су се уздали у памћење), чаролија која опија ум су свакако *мотиви* који плету мрежу бивствовања ових творевина усмено преношених са колена на колена.

Треба напоменути пожељност да се читалац ослободи крутих схема о томе *шта је бајка*. Зашто? Готово све ромске бајке испуњавају услов почетка, тј. неодређеност временске димензије и места дешавања, и неименовање учесника ("*Био једном један цар*" или "*Било је то давно у некој земљи..*" и сл.). Међутим, неке бајке су јако комплексне (*Циганин*, *Сиромашни људи*, *Рамиз не зна шта је страх*), за разлику од 'хабитуираних' са претежно једним догађајем. Има пуно ликова, јунаци тј. добри ликови на крају постају осветољубиви и зли или умиру (што није типично за бајке, наине познато је да се бајке завршавају *happy end*-ом), па детету уместо јасне социјалне поруке шта је лоше а шта добро, пружају моралну збрку и немогућност идентификовања са позитивцем. С обзиром да је бајка један од важнијих литералних извора социјализације, њена сврха је да суочи дете са неким људским ситуацијама у којима долазе до изражаја социјалне норме, а које треба асимилovati у свој "бихејвиорални инструментариј" за опстајање у свету реалности. Питање је да ли овај моменат оправдава бројна зрна агресије, манифестована (у облику клетви, или осветољубивим делима) или латентна (које читалац може "ухватити" у намерама ликова пажљивим читањем) али свакако присутна у овим бајкама. Да ли је социјални статус Рома пропусница за подучавање деце деструкцији или је пак казна (као негативно поткрепљење) у Рома за неверност, превару, и обману ужасавајућа смрт (нпр. у бајци *Сиромашни људи* "... Слуге одведоше капетана, свезаше га коњима за репове и растргоше", "... Слуге одведоше Фату, полише је катраном и запалише. Док је Фата горела и осветљавала веселе, цар и царица су задовољно седели.")? Преформулисају: *да ли ишта оправдава овакве ексцитирајуће дражи којима су деца циљна популација?* Иако је казна заслужена, не би требало да позитивац тако брутално казни негативца – међу њима се брише разлика, па је ефикасност дискриминаторног учења дискутабилна. Дакле, главни инвалидитет бајки је у приказу ликова - нису типични (или зли или

добри), обзиром да бајка мора бити тако симплифицирана да се детету омогући избор лика за подражавање одређеног понашања на основу емоција – пожељно понашање се треба награђивати а непожељно кажњавати. Осим овога, честа је и појава ирелевантних акцесорија.

Међутим, чине се оправданим други, називи недостаци, заправо изузеци – јер, да ли би ромске бајке биле *ромске* да није тих мотива, или би биле само безвредни плагијати? У бајкама са Запада злоћа увек губи – у ромским не, и управо у таквим моментима су учаурене социјалне и статусне разлике, исказане у жељама, очекивањима, надањима, вредностима, ставовима.

И једним и другим *заједнички* су бројни елементи – у истим могу постојати *варијације*, али се по својственим елементима јако *разликују*:

– Приче на којима се базирају бајке створене су са сврхом учвршћивања патријархата, тако је и у ромским.

– Бајке промовишу физички изглед: лепотице и лепотани су најчешће добре душе и успевају у својим подухватима, па су самим тим и срећни, док они ружни обично зли и несрећни "лузери". У бајкама Рома постоји донекле заобилажење ових стереотипа (истовремено грађење нових): када је у питању мушки лик, награђује се поседовање скромности, одважности, храбрости, дарежљивости, самосталности, вештина и физичких способности, пожртвованости, алтруизам, мудрост, лукавство, а кажњава се одсуство побројаних својстава. Код девојака у главној улози је нешто друкчија слика: награђује се физичка лепота, радност, верност, скромност, док се код споредних женских ликова награђује искључиво физичка лепота, а кажњава ружноћа, исмејавање других, превртљивост, незахвалност, ленчарење, похлепа. Такође је немогуће не приметити да је главна награда, уједно основна слабост, сиромашном неписменом младићу прелепа принцеза, која, узгред, обавезно има неки фелер, а у својству препрека које младић треба да савлада. Назире се тежња ка моћи, власти, великом богатству као основне социјалне вредности које се ромским младићима потурају у бајкама, узроковане незадовољством начином живота и жеље ка бољем, јер је мушкарац "глава породице". Док се девојчицама намеће једна ствар као главна: бити лепа и допасти се мушкарцу. Овако окарактерисане ликове у ромским бајкама, иако на изглед фрапантне, треба појаснити: наиме, често латентна мазохистичка структура мушкараца и истовремени захтев за *macho* понашањем, а код жена пасивно-зависна позиција, честа је појава у нижим социјалним слојевима. *Macho* мушкарац се труди да буде мужеван, доминантан, самопоуздан, упоран, неустрашив, агресиван (иначе би био слабић), и пре свега сексуално ефикасан, па због тога девојка треба само да настоји да буде што лепша и zgodнија, и покаже потребу за заштитом и збрињавањем од стране мушкараца.

– Типично обележје ромских бајки су велике и богате свадбе које трају по неколико дана, што је директан одраз реалности, тј. њихове традиције.

По свему судећи, инспиративно је прочитати збирку бајки *Мачке перу веш*. Креативне илустрације које су ромска деца из свих крајева југоисточне Србије приредила уз садржај бајке, сместиће Вас у удобну кочију маште... осећања која се читањем бајки буде у Вама држаће узду Ваших мисли, и водиће Вас у *царство једног народа некада давно насталог у једној земљи иза седам долина, планина и мора...*